

De eerste gefilmde Kuifduiker in Nederland in 1967 in Berkheide

Overzomerende Kuifduikers zijn zeldzaam in Nederland. In de jaren 1965, 1966 en 1967 overzomerde een Kuifduiker (*Podiceps auritus*) in Berkheide. De beroemde natuurvorser Jan P. Strijbos werd door Katwijker Jo Rampen hierop opmerkzaam gemaakt en maakte in 1967 een filmpje. Het zijn de eerste bewegende beelden van een zomerkleed Kuifduiker in Nederland, die toen optrok met een Geoorde Fuut.

TEKST: GIJSBERT VAN DER BENT

Trefwoorden

Berkheide, Kuifduiker, Jan P. Strijbos, Jo Rampen, filmbeelden, dagboeken, Geoorde fuut.

In de boeken over de duinen rond Katwijk die de afgelopen twintig jaar zijn verschenen worden het strand en het kustwater ook altijd uitgebreid besproken, als onlosmakelijk verbonden met het duinecosysteem. Daardoor wordt in het boek 'Coepelduynen op de kaart' (Van Ommering e.a. 2022) in het hoofdstuk over wintervogels ook de eerste Kuifduiker voor Nederland genoemd, op 18 maart 1844 bij de Uitwatering van Katwijk. De bekende vorser van de ornithologische

geschiedenis Ruud Vlek voerde deze waarneming in september 2022 in op waarneming.nl en schreef daarbij:

"Eerste geval voor Nederland, geschoten door Hermann Schlegel (1804-1884), vermeld in zijn Naamlijst der tot heden in de Nederlanden in den wilden staat waargenomen vogels, in Bouwstoffen voor eene fauna van Nederland deel I, 1853 pagina 93. Collectie NCB Naturalis, Leiden." Het bleek een sub-adult vrouwtje.

Primeur

Eerste gevallen van een vogelsoort zijn altijd kroonjuwelen van een avifauna, in dit geval van die van Katwijk, hoe triest het lot van de geschoten vogel ook was. Er blijkt echter nog een primeur voor het Katwijkse waarnemingsgebied met de Kuifduiker *Podiceps auritus*: (hoogstwaarschijnlijk) de eerste filmbeelden, in kleur, van een zomerkleed Kuifduiker in Nederland, in 1967 in het duingebied Berkheide onder Katwijk. Dat er toen gefilmd is, en wel door de eertijds zeer vermaarde Jan P. Strijbos (1891-1983), wordt vermeld in onder meer 'De Vogels van Katwijk' (Meijer 1996) en 'Bijzonder Berkheide' (Van Ommering e.a. 2017), maar dat dit best

wel bijzondere beelden zijn, werd ook weer door Ruud Vlek onder de aandacht gebracht.

Hij schrijft: "Aan het eind van zijn lezingen vertoonde natuurpublicist en -filmer Jan P. Strijbos altijd nog wat speciale opnamen van bijzondere vogelsoorten. Dit om toe te werken naar een klaterend applaus aan het slot van zijn verhaal. Op 11 juni 1967 filmde Strijbos in het Leidse duinwaterwin- gebied Berkheide onder Katwijk een daar al voor het derde jaar overzome- rende Kuifduiker. Deze trok daar op met een Geoorde Fuut. Een uitgelezen kans om de beide futensoorten samen op film te zetten."

Inkijkje

De naam Strijbos is onvermijdelijk aan het wegzakken uit het collectie- ve geheugen, ook dat van de voga- laarsgemeenschap. Maar zijn rol als ambassadeur van de levende (vogel) natuur, zeker in de jaren dertig tot en met zestig van de vorige eeuw, kan moeilijk overschat worden. Voor een korte samenvatting van het leven en werk van deze pionier op het gebied van vogelfotografie en -film, vogelrei- zen en 'vogel-pr' zie Voous (1995).

Hoe kwam de in de jaren zestig van de vorige eeuw op de toppen van zijn roem verkerende Strijbos in Berkheide terecht? Het verhaal daarover begint al twee jaar eerder, in 1965, en is uit de aan mij nagelaten vogeldagboeken van de Katwijkse vogelaar Jo Rampen (1915-2006) te destilleren. Het geeft een mooi beeld van het vogelen in het pre-digitale tijdperk, voor de jongste vogelaars van nu ongetwijfeld met prehistorische trekken (Fig. 1; Fig. 2).

Jo Rampen werd in het Noord-Hol- landse Bergen geboren, maar woonde vanaf 1947 tot aan zijn overlijden in Katwijk, waar hij ambtenaar bij de ge- meente was. Vanaf 1940 zijn vogeldag-

maandag, 5 juni 1967.

Na het aankomen van naar de Kuifduiker, in de bronnen van Berkheide. Een mooie zonnige avond. Een Regenwilde vloog N.O.-Z.W. over. al „bi-bi-bi-bi-bi-bi“ roepend. In de nabijheid klonk het „tjoe-tjoe-tjoe“ van een Geoorde fuut, die zich niet liet zien. De verruwde vloegen boven duinen en plas. Het lange het vliegtuig. Een Doodwass „riep“ 2 in triller. Een Maerhout stond op 2 in west met donsvormen. Niet all een de Kuifduiker, maar ook de Geoorde Fuut droef op de plas, in elkaars nabijheid. De een slaer riep de Geoorde Fuut: hij rekte van 2 in west. De roep klonk als een regel, maar toch duidelijk, misprijns ge- selt, wat oplopende „fi-ir-ir-ir“, de „p“ duidt ijk afzonderlijk uitkomend. De Kuifduiker na aanvankelijk wat op de plas rondzware. na te bekomen. leg tusschen rustig tussen de ruzie p.d. rand v.d. plas.

Figuur 1. Bladzijde uit dagboek van Jo Rampen.

boeken van hem bewaard gebleven, waarin hij vaak zeer nauwgezet ver- slag doet van zijn vogelwaarnemingen in en rond Katwijk, elders in Neder- land en ook in het buitenland. Het is vergeefs zoeken naar systematische tellingen; het is de 'parlando'-stijl die de dagboeken aantrekkelijk maakt, en waardevol, juist ook vanwege het in- kijkje die ze geven in het 'vogelen' en de mores daaromheen van de vorige eeuw. Zie voor een korte samenvat- ting van leven en zijn bijdrage (met name als bestuurder) aan de Neder- lands ornithologie ook het Ornitho- logisch Biografisch Woordenboek van Nederland van K.H. Voous (1995).

Prachtkleed

Op maandag 19 april 1965, het is tweede paasdag, schrijft Rampen over een winderige en winterse ochtend in Berkheide, die gaandeweg 'een prachtige ochtend' werd. Dat komt

met name omdat Rampen in de plas 'direct ten noorden van het tegelpad, bij de muur' zijn eerste Kuifduiker in zomerkleed ziet. Er wordt een uitgebreide beschrijving gegeven van de vogel, die tot en met 20 september continu aanwezig blijft in Berkheide.

Niet steeds op dezelfde plas, want later 'op een der plassen ten zuiden van de muur'. Het is niet duidelijk welke plassen precies bedoeld worden; in die tijd waren er ten zuiden van de muur (kavels 6 en 5 in de indeling van de Vogelwerkgroep Berkheide) nog zeker vier grote plassen, waarvan er nu na alle regeneratie-activiteiten nog maar eentje van over is: de plas direct ten zuiden van de muur (Fig. 2)

Op 1 mei 1965 zit er ook een Geoorde Fuut in prachtkleed in Berkheide in het 'drieplassengebied', het gebied van het huidige Grote Meer en Jan Parlebos, dus dat is echt op een andere locatie, iets dichter bij Katwijk. Op 5 mei zit

deze vogel er nog steeds, maar dan houden de waarnemingen op. De Kuifduiker blijft veel langer. Op 6 augustus begint het prachtkleed te slijten, en Rampen geeft een beschrijving van deze overgang naar het winterkleed.

Tot en met 20 september 1965 is de vogel aanwezig. Rampen stuurt een kaartje met een beschrijving, alle datums en medewaarnemers (er waren enkele prominente vogelaars wezen kijken) naar dhr. M. J. (Bik) Tekke uit Den Haag, die toen secretaris was van de Nederlandse Ornithologische Unie en archivaris van de Commissie voor de Nederlandse Avifauna. Rampen was van 18 mei tot 24 juli zelf niet ter plaatse, maar schrijft: "De leden van de Katwijkse Vogelwacht, die ik op de vogel geattendeerd had, vertelden me evenwel dat ze de vogel vanaf het voorjaar tijdens mijn afwezigheid gedurende de hele zomer gezien hebben."

Temmincks Plas

In 1966 zit een/de Kuifduiker al op 3 april op een meer in het gebied van de drie plassen, die op 24 april 'al aardig op kleur' is. Op 30 april zit de vogel in de 'Guytjesdel', toen nog een grote plas en nu een duinvallei, en is dan 'omtrent het prachtkleed'. Op 11 juni had de vogel zich verplaatst naar wat Rampen de 'Temmincks Plas' noemt en de vogel, in volledig zomerkleed, zit daar op een zogeheten speelnest. Al op 17 juli is de vogel weer 'lelijker' aan het worden. Tot 11 september is de vogel aanwezig, op het laatst in de Guytjesdel en in winterkleed.

Rampen meldt deze tweede overzomer van de Kuifduiker op een vogelaarsbijeenkomst op 20 november 1966 in Artis, waar Strijbos filmbeelden vertoont van onder andere zijn reis naar Turkije.

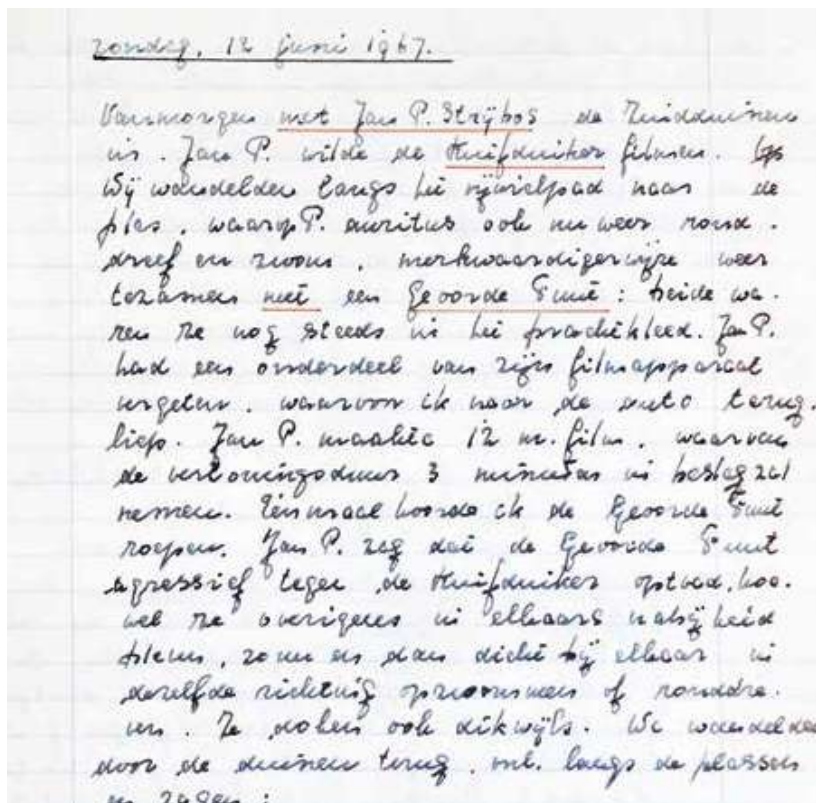
Op tijd

In 1967 wordt de Kuifduiker (we gaan er inmiddels maar van uit dat het steeds dezelfde vogel is) pas op 15 mei aangetroffen, op dezelfde plas waar de vogel het voorgaande jaar meestal was. Met de 'Temmincks Plas' bedoelt Rampen hoogstwaarschijnlijk de grote plas direct ten noorden van de Boerendel, te zien vanaf het fietspad. In 'Dwars door de Duinen' (Van der Bent 2002) wordt dit gebied Knolletjesdel/Leen van Klazedel genoemd. Vogelaars spraken vroeger wel van het 'Niermeer', gezien de vorm van de plas. Inmiddels, na het grote generatieproject in dit gebied, is het een natte duinvallei.

Op 3 juni komt er ook een Geoorde Fuut in prachtkleed bij. Op 5 juni dreef de Geoorde Fuut in de nabijheid van de Kuifduiker. Rampen schrijft: "Zo nu en dan riep de Geoorde Fuut; hij rekte dan z'n hals. De roep klonk als een zacht, maar toch duidelijk, enigszins gerekt, wat olopend 'fie-iep' of 'fuu-iep, de 'p' duidelijk afzonderlijk uitkomend. De Kuifduiker, na aanvankelijk wat op de plas rondgedreven te hebben, lag tenslotte rustig tussen de ruigte aan de rand van de plas."

Zondag 11 juni (abusievelijk 12 juni in het dagboek) gaat Rampen met Jan P. Strijbos het duingebied Berkheide in, om de Kuifduiker te filmen. Deze zwom 'merkwaardigerwijs' weer tezamen met de Geoorde Fuut. "Jan P. maakte 12 m. film, waarvan de vertoning 3 minuten in beslag zal nemen. Eenmaal hoorde ik de Geoorde Fuut roepen. Jan P. zag dat de Geoorde Fuut agressief tegen de Kuifduiker optrad, hoewel ze overigens in elkaars nabijheid verbleven, zo nu en dan dicht bij elkaar in dezelfde richting opzwommen of rondredren. Ze doken ook dikwijls."

Gezien het voorkomen in de voorgaande twee jaren, tot half september, is het opvallend dat op 18 juli 1967

Figuur 2. Bladzijde uit dagboek van Jo Rampen.

Figuur 3. Kaartje uit *Dwars door de Duinen* met veldnamen. De Kuifduiker werd het eerst gezien op de plas(sen) bij de Muur (Atlantic Wall), en werd ook gezien op het grote meer van de Drie Plassen (dichter bij Katwijk), in de Guitjesdel (toen een grote plas nu een duinvallei) en in de Knolletjesdel/Leen van Klazedel (idem).

beide vogels al niet meer worden aangetroffen. Strijbos is mooi op tijd geweest voor z'n beelden (Fig. 3). Hij laat het filmpje op 3 november bij hem thuis aan Rampen zien, als voorprogrammaatje voor zijn nieuwe film over de Waddeneilanden. Rampen vond het filmpje 'goed geslaagd'. Het is alleen bijzonder jammer dat Strijbos voor geen enkel beeld van de omgeving heeft gezorgd; je ziet alleen de twee vogels en water. Het filmpje had bij wijze van spreken overal geschoten kunnen zijn.

Bewaard

Ruud Vlek voerde in september 2022 ook deze waarnemingen van 1967 (op basis van de filmbeelden en diverse correspondentie) in op waarneming.nl en schreef daarbij onder meer:

"De in 1965 en 1966 overzomerende vogel (Limosa 39: 135; 40: 14 en 42: 37) keerde in 1967 voor het derde jaar terug, en trok toen schijnbaar gepaard op met een Geoorde Fuut. Jan P. Strijbos filmde dit paar Kuifduiker x Geoorde Fuut. De opnamen zitten op een filmrol bewaard door het Museon (thans One Planet) in Den Haag, na de film 'Onze meeuwen' (Museon 1192). Strijbos vermeldt de filmopnamen in een brief aan zijn vriend Menno Luijinga d.d. 12 juni 1967: "Gisteren ging ik naar Katwyk, waar onze vriend Jo Rampen een kuifduiker en een geoorde fuut had waargenomen. De beide vogels waren steeds by elkaar en ik wist met de 30 c.m. telelens de beide vogels samen te filmen. Ben benieuwd hoe dat stukje film is geworden. Er was geen zon, maar het licht was voldoende en ik filmde vanaf statief." (archieef Strijbos in Heimans en Thijssen Stichting)."

Voor het bewuste filmpje: zie <https://vimeo.com/760789635>. Bij de waarneming staat ook een link naar Youtube. Er is een cassettebandje uit 1978 opgedoken met gesproken commentaar van Strijbos zelf op de filmbeelden. Er wordt aan gewerkt om deze onder het filmpje te zetten.

Ruud houdt zich aanbevolen voor vroegere (kleuren)foto's van Kuifduiker in Nederland, dus van voor 1967, bijvoorbeeld in een vogelkalender of in een foto-collectie.

Steeds minder

In 'Verschenen of verdwenen, ruim een eeuw Nederlandse broedvogels in beweging' (Sovon 2021) komt ook de Kuifduiker voor, in het hoofdstuk over onregelmatige, incidentele en mo-

Figuur 4. Kuifduiker met Geoorde Fuut in Berkheide in juni 1967. Still uit het filmpje van Jan P. Strijbos.

Figuur 5. Kuifduiker op het Grote Meer/Nieuwe Plas in Berkheide in mei 2012. Dichter bij de vogel uit 1967 zijn we nog niet gekomen. Foto: Ed Schouten.

gelijke nieuwe of verdwenen broedvogels. De gebeurtenissen in Berkheide in 1967 worden niet genoemd. Wel drie mengparen Kuifduiker met Geoorde Fuut: in 1985 bij Ossendrecht (1 jong!) en in 1999 en 2016 in het Dwingelerveld (alleen nestbouw). De enige broedpoging van een zuiver paar Kuifduikers was in 2001 aan het Ter Apelkanaal.

Beelden van Kuifduikers zijn er tegenwoordig te kust en te keur. De Kuifduikers zelf worden in Berkheide en omgeving steeds schaarser. Op de

cover van De Strandloper (het blad van de Noordwijkse Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming) van december 2022 prijkt een Kuifduiker in winterkleed, een geweldige plaat van René van Rossum, gemaakt op het Valkenburgse Meer, Katwijk, op 13 januari 2022. Jelle van Dijk schrijft bij deze voorplaat over deze wintergast in Nederland: "En het worden er steeds minder. Dat zien we niet alleen aan de aantallen in de vanouds bekende gebieden als het IJsselmeergebied en het Deltagebied, maar ook aan de aantallen die we vanuit de zee-

trekhut in voor- en najaar bij Noordwijk zien passeren. Het heeft vrijwel zeker te maken met de opwarming, waardoor tegenwoordig in vrijwel elke winter de Oostzee en de Deense wateren ijsvrij blijven."

Als er steeds minder in de winter komen, dan zullen zomerwaarnemingen zoals die in Berkheide in de jaren zestig zeker zeldzaam worden. Een beetje in de buurt van de overzomerende vogel kwam de Kuifduiker die begin mei 2012 op het Grote Meer in Berkheide werd ontdekt en daar enkele dagen bleef (Fig. 4). Deze vogel was bijna maar zeker nog niet helemaal in zomerkleed.

Dankwoord

Met dank aan Ruud Vlek, en zijn niet aflatende ijver om de historie van de Nederlandse ornithologie in tekst, beeld en geluid te bewaren voor het nageslacht en te ontsluiten, en aan Ed Schouten voor zijn foto van de Kuifduiker uit 2012.

Literatuur

- Meijer A, A van Egmond, G van der Bent & R van Rossum (1996). *De vogels van Katwijk. Bijzonder uitgave De Duinstag, Vogelclub Katwijk.*
- Sovon Vogelonderzoek Nederland (2021). *Verschenen of verdwenen, ruim een eeuw Nederlandse broedvogels in beweging.* Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Van der Bent G, G van Ommering & R van Rossum (red.) (2002). *Dwars door de duinen, een verkenningsstocht van Den Haag naar Noordwijk.* Van den Berg Kantoorboekhandel, Katwijk.
- Van Ommering G, G van der Bent & R van Rossum (red.) (2017). *Bijzonder Berkheide. Werkgroep Berkheide/Stichting Berkheide Coepelduynen, Katwijk.*
- Van Ommering G, G van der Bent & R van Rossum (red.) (2022). *Coepelduynen op de kaart. Uitgave Stichting Berkheide Coepelduynen, Katwijk.*
- Voous, K. (1995). *In de ban van vogels. Ornithologisch Biografisch Woordenboek.* Uitgeverij Scheffers, Utrecht.